



CRNA GORA
Vlada Crne Gore

<i>Nivo obrazovanja</i>	Gimnazija
<i>Nastavni predmet</i>	GEOGRAFIJA
<i>Predmetni program</i>	GEOGRAFIJA
<i>Razred</i>	I i II

Podgorica,
2014.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	2
1. Naziv nastavnoga predmeta:GEOGRAFIJA	3
2. Određenje predmetnoga programa	3
a) Položaj, priroda i namjena predmetnoga programa.....	3
b) Broj časova po godinama obrazovanja	3
3. Opšti ciljevi predmetnoga programa.....	4
PROGRAMSKI SADRŽAJ GEOGRAFIJE ZA GIMNAZIJU	5
I razred	5
II razred	5
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnoga programa	5
I razred – obavezni sadržaji.....	5
II razred – obavezni sadržaji.....	15
5.DIDAKTIČKE PREPORUKE	22
6. Korelacija među predmetima.....	23
7. Standardi znanja (ispitni katalog)	23
8. Načini provjere znanja i stručne osposobljenosti	27
9. Resursi za realizaciju.....	28
9.1. Okvirni spisak literature i drugih izvora.....	29
10. Profil i stručna sprema nastavnika/nastavnica i stručnih saradnika/saradnica.....	30

1. Naziv nastavnoga predmeta: GEOGRAFIJA

Naziv predmetnoga programa: GEOGRAFIJA

2. Određenje predmetnoga programa

a) Položaj, priroda i namjena predmetnoga programa

Geografija predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka jer je njen predmet proučavanje odnosa čovjeka i prirode, tj. istraživanje odnosa prirodno-geografskih i društveno-geografskih elemenata u prostoru.

Geografsko znanje potrebno je mladome čovjeku da bi razumio događaje u savremenome svijetu.

Tehnološki razvoj, informatička revolucija te proces globalizacije utiču na život ljudi u različitim djelovima svijeta. Iako s jedne strane ljudi postaju sve sličniji (odijevanje, način ishrane i sl.), istovremeno, zahvaljujući sve većoj dostupnosti informacija, bivamo sve svjesniji razlika među nama, među civilizacijama i kulturama. Te su razlike pravo bogatstvo, ali mogu biti i izvor sukoba. Ako nam je cilj izbjegavanje sukoba i očuvanje kulturne raznolikosti, neophodno nam je znanje o svijetu u kome živimo. Upravo je u tome značaj geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već podrazumijeva odnos čovjeka i prostora, te poznavanje okoline, društva, istorije, ekonomije, kulture i religije.

Danas je čovjek ključni činilac transformacije svijeta, ali je on još uvijek samo jedan element složenoga sistema koji nazivamo Zemlja. Savremena geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente (npr. reljef, klimu, stanovništvo, grad), ali je naglasak na razumijevanju interakcija (odnosa) među tim elementima i procesima koji iz njih slijede. Geografski informacijski sistemi danas se primjenjuju u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti.

Napomena: Međupredmetne oblasti / teme obavezne su u svim nastavnim predmetima i nastavnici/nastavnice su obavezni da ih ostvaruju. Međupredmetne oblasti / teme su sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ciljevi i sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ti sadržaji doprinose integrativnome pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta.

b) Broj časova po godinama obrazovanja

Geografija se u gimnaziji izučava u I i II razredu s godišnjim fondom od 140 časova.

U I razredu geografija je zastupljena s godišnjim fondom od 70 časova, a nedeljnim od 2 časa (2 časa sedmično x 30 sedmica = 60 časova + 10 časova za dio programa koji je namijenjen planiranju škole i lokalne zajednice).

U II razredu geografija je takođe zastupljena s godišnjim fondom od 70 časova, a nedeljnim 2 časa (2 časa sedmično x 30 sedmica = 60 časova + 10 časova za otvoreni dio programa).

I RAZRED

Red. broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Uvod u geografiju	2
2.	Planeta Zemlja u kosmosu	8

3.	Kartografija	6
4.	Građa Zemlje i geološki razvoj Zemljine kore	4
5.	Litosfera	10
6.	Hidrosfera	9
7.	Pedosfera	2
8.	Atmosfera	9
9.	Biosfera	6
10.	Priroda i čovjek	4
11.	Stanovništvo i naselje	4
12.	Privreda	4
13.	Saobraćaj	2

II RAZRED

Red. broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Crna Gora, veličina, položaj, granice, državno uređenje i znamenja	3
2.	Crna Gora – prirodne karakteristike	36
3.	Crna Gora – društvene karakteristike	17
4.	Zemlje zapadnoga Balkana	2
5.	Osnove geografije svijeta	15
UKUPNO		60

3. Opšti ciljevi predmetnoga programa

Cilj učenja geografije je da učenici/učenice:

- steknu opšte obrazovanje neophodno svakome čovjeku, o postanku svijeta, sastavu i osobinama svemira
- usvoje nova i prošire stečena znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i planetarnoj ravni i njihovom međusobnom uticaju
- shvate ulogu i značaj geografije u sistemu nauka i odnos geografije i srodnih nauka
- razumiju najvažnije geografske pojave i procese kroz njihove karakteristične primjere i uzročno-posljedične veze
- upoznaju aktuelne i kompleksne događaje savremenoga svijeta
- razumiju strukture i procese različitih regiona u okviru globalnoga sistema
- razumiju geografske uzroke za ekonomski, demografski, kulturni, državni, civilizacijski i geopolitički razvitak svijeta
- upoznaju geografske osobenosti svoje domovine i razviju pozitivna ošućanja i odgovoran odnos prema njenim prirodnim, ekonomskim, demografskim, urbanim i kulturnim vrijednostima (formiraju stav kako živjeti u njoj i kako je unapređivati)
- vaspitavaju se u duhu tolerancije i poštovanja drugih ljudi bez obzira na civilizacijske i kulturne različitosti

- razviju odgovoran odnos prema sebi, drugim ljudima i okruženju (shvate da sve što činimo ima uticaja na druge ljude i našu zajedničku planetu Zemlju)
- osposobe se za samostalno učenje i pronalaženje informacija
- osposobe se da samostalno koriste metode i tehnike u istraživanju određenoga problema
- osposobe se da koriste geografsku kartu i atlas na papiru, internetu ili CD-ROM-u
- razviju logičko mišljenje i sposobnost uočavanja uzročno-posljedičnih veza
- razviju stavove o preventivi, zaštiti i unapređenju životne sredine.

PROGRAMSKI SADRŽAJ GEOGRAFIJE ZA GIMNAZIJU

Sadržaji su podijeljeni na obavezne sadržaje i izborni program. Obavezni sadržaji su:

I razred

1. Uvod u fizičku geografiju
2. Planeta Zemlja u kosmosu
3. Kartografija
4. Građa Zemlje i geološki razvoj Zemljine kore
5. Litosfera
6. Hidrosfera
7. Pedosfera
8. Atmosfera
9. Biosfera
10. Priroda i čovjek
11. Stanovništvo i naselja
12. Privreda
13. Saobraćaj

II razred

1. Crna Gora – položaj, veličina, granice, državno uređenje i znamenje
2. Crna Gora – prirodne i društvene-ekonomske karakteristike
3. Zemlje zapadnoga Balkana – prirodne i društveno-ekonomske karakteristike
4. Osnove geografije svijeta

Programski sadržaji izbornih oblasti iz geografije biće definisani nakon iskazanih potreba i želja škola i učenika/učenica.

4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnoga programa

I razred – obavezni sadržaji

Tema: Uvod u fizičku geografiju

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
--------------------	------------	--------------------	------------

Učenik/učenica treba da: - zna i razumije predmet, podjelu i značaj geografije i njeno mjesto u sistemu nauka.	Učenici/učenice: - ponavljaju i koriste prethodno stečena znanja i na konkretnome primjeru objašnjavaju predmet proučavanja, podjelu i značaj geografije.	Geosfere	Prirodne nauke: predmet proučavanja biologije, fizike, hemije. Geografija: osnovna škola.
--	---	----------	--

Didaktičke preporuke:

Prilikom realizacije programa nastavnik/nastavnica treba da sagleda nivo znanja iz geografije s kojim učenici/učenice dolaze iz osnovne škole, kako bi svoj nastavni rad prilagodio/prilagodila tome. Nastavnik/nastavnica treba da upućuje učenike/učenice na povezivanje prethodnih i novostečenih znanja, upućuje ih na različite izvore informacija.

Tema: Planeta Zemlja u kosmosu

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica treba da: - zna oblik i dimenzije Zemlje i njen položaj u Sunčevu sistemu i kosmosu - umije da objasni pojmove <i>svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, Mliječni put</i> - umije da analizira hipoteze o postanku Zemlje i Sunčeva sistema i razumije posljedice Zemljina oblika, nagnutosti ose i kretanja - zna o Mjesecu kao Zemljinu satelitu i o putu na Mjesec - umije da razlikuje prirodne i vještačke satelite - razumije nastanak pomračenja nebeskih tijela.	Učenici/učenice: - koristeći prethodna znanja, zbirku opštih fizičkih karata, film, objašnjavaju i komentarišu kosmos, Sunčev sistem, položaj Zemlje u njima - komentarišu ih - sakupljaju podatke o najsavremenijim tehnikama i putu u kosmos i diskutuju o tome - diskutuju o teorijama postanka kosmosa i Zemlje - na osnovu modela i crteža obrazlažu Zemljina kretanja i uzročno-posljedične veze - na karti časovnih zona upoređuju vrijeme u odabranim mjestima - na osnovu filmova i podataka s interneta razgovaraju i diskutuju o satelitima koji se šalju sa Zemlje, posebno o onima koji šalju TV-	Kosmos; kosmička tijela; hipoteze o postanku kosmosa i Zemlje; elipsoid – geoid; rotacija i posljedice; revolucija i posljedice; Mjesec, mjesečeve mijene; pomračenje Sunca i Mjeseca.	Fizika: jedinice mjere, Njutnov zakon gravitacije, kružno kretanje. Biologija: nastanak života na Zemlji. Istorija: različiti načini računanja vremena. Fizika: prostiranje talasa.

	<ul style="list-style-type: none"> signale grupnim radom predstavljaju i objašnjavaju fenomene pomračenja. 		
--	---	--	--

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba da upozna učenike/učenice s položajem Zemlje u Sunčevu sistemu, savremenim hipotezama o postanku Zemlje i Sunčeva sistema, posljedicama Zemljinih kretanja, Mjesecu, pojavi pomračenja nebeskih tijela, računanju vremena. Nastavnik/nastavnica treba da izbjegava ponavljanje usvojenih sadržaja iz osnovne škole i insistira na povezivanju stečenih znanja i iskustava s novim sadržajima. Po mogućnosti planira posjetu astronomske opservatorije.

Tema: Kartografija

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> umije da razlikuje i primjenjuje metode prikazivanja Zemljine površine (karta, globus, modeli...) zna pojam geografske karte, svojstva i elemente, razlikuje geografske karte po sadržaju i razmjeru i predstavlanje geografskih sadržaja na karti razumije primjenu avionskih i satelitskih snimaka u kartografiji razlikuje grafička sredstva kartografskoga izražavanja na tematskim kartama i primjenjuje ih na svakodnevnim primjerima. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> koriste prethodna znanja na osnovu kojih daju primjere o načinima prikazivanja Zemljine površine koristeći kartu, objašnjavaju njene elemente i sadržaje posmatraju avionske i satelitske snimke terena i upoređuju ih s odgovarajućim kartama u geografskome atlasu pronalaze karte različitoga sadržaja i razmjera u nijemu kartu unose pojedine grafičke elemente u grupama biraju primjere primjene karata i predstavljaju ih na svakodnevnim primjerima razlikuju grafička sredstva kartografskog izražavanja na tematskim kartama i komentarišu. 	<p>Geografski koordinatni sistem; geografska širina; geografska dužina, nadmorska visina (apsolutna i relativna).</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Matematika: koordinatni sistem.</p>

Didaktičke preporuke:

Pri obradi ove nastavne teme nastavnik/nastavnica treba da se osloni na ranije stečena znanja učenika/učenica iz ove oblasti i poveže ih s novim sadržajima. Kartu treba koristiti u svim fazama nastavnih procesa i na svim tipovima časova. Prilikom obrade ove teme nastavnik/nastavnica treba da planira terenski rad.

Tema: Građa Zemlje i geološki razvoj Zemljine kore

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica treba da: - razumije unutrašnju građu Zemlje - zna istorijsko-geološki razvoj Zemljine kore.	Učenici/učenice: - na crtežima i slikama objašnjavaju građu Zemlje - koristeći odgovarajuću literaturu, analiziraju metode upoznavanja Zemljine unutrašnjosti - na istorijsko-geološkoj karti objašnjavaju geološke sfere i epohe u Zemljinu razvoju - rade grupni rad na temu zanimljivosti pojedinih epoha u Zemljinu razvoju.	Zemljine sfere; kontinentalna i okeanska kora; fosili; ere; periode; epohe.	Biologija: nastanak života na Zemlji.

Didaktičke preporuke:

Sadržaj ove nastavne teme obuhvata unutrašnju građu Zemlje. Posebnu pažnju nastavnik/nastavnica treba obratiti geološkome razvoju Zemljine kore. Složeno gradivo ove nastavne teme treba objašnjavati korišćenjem odgovarajućih primjera s Balkanskoga poluostrva i teritorije naše zemlje. Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim materijalom.

Tema: Litosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica treba da: umije da razlikuje magmatske sedimentne i metamorfne stijene, najvažnije minerale i njihov značaj - razumije orogene pokrete i postanak reljefa - razumije pojavu vulkana i razlikuje	Učenici/učenice: - u geološkim zbirrkama posmatraju i prepoznaju karakteristične stijene - na fotografijama i geološkim zbirrkama posmatraju i prepoznaju najvažnije minerale - navode primjere različitih agensa na formiranje reljefa - na osnovu filma diskutuju o posljedicama vulkanske	Rasijedanje; nabiranje; orogeneza; vulkan; zemljotres; erozivni oblici; akumulativni oblici.	Geografija: osnovna škola. Hemija: minerali, sadržaj elemenata u Zemljinoj kori, rasprostranjenost metala u Zemljinoj kori. Biologija: ekosistem.

tipove vulkana i vulkanske zone - razumije pojavu zemljotresa i razlikuje trusna područja na Zemlji i kod nas - umije da razlikuje oblike reljefa nastale dejstvom egzogenih sila.	aktivnosti - u grupama istražuju, predstavljaju i obrazlažu trusna područja u Crnoj Gori - posmatraju, istražuju, fotografišu i rade odjeljenjske zbirke.		
--	---	--	--

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba objašnjavati postanak reljefa preko tektonike ploča i različitih pokreta u Zemljinoj kori.

Nastavnik/nastavnica treba posebno naglasiti značaj ove problematike radi razumijevanja karakteristika drugih geografskih komponenti, razumijevanja uzročno-posljedičnih odnosa, pojava i procesa u geografskome omotaču.

Nastavnicima/nastavnicama se preporučuje da u okviru ove i ostalih tematskih cjelina obrade i odgovarajuće sadržaje iz lokalne sredine, vodeći računa o usklađenosti sadržaja. Na taj način učenici/učenice mogu praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja s njima poznatim i bliskim iz neposrednoga okruženja.

U tome smislu nastavnik/nastavnica treba da planira terenski rad s ciljem razgledanja istraživanja oblika reljefa u svome kraju i okolini.

Nastavnik/nastavnica treba da omogući učenicima/učenicama posetu specijalizovanim institucijama (geološkim seizmološkim...).

Teme: Hidrosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica treba da: - zna raspored i vrste voda na Zemlji, na kopnu, njihove osnovne hidrološke karakteristike i vrednuje značaj voda - zna horizontalnu razuđenost obala, reljef dna svjetskoga mora - poznaje vrste i rasprostiranje leda i lednika i procjenjuje njihov značaj - razvija kritički	Učenici/učenice: - koristeći karte i ilustracije, analiziraju vode na Zemlji - koristeći prethodna znanja, odgovarajuće izvore i vlastita iskustva, diskutuju o osobinama i kretanjima morske vode - pokazuju na karti oblike razuđenosti i reljef dna svjetskoga mora - uz pomoć hidroloških karata analiziraju raspored voda i na konkretnim primjerima zaključuju o njihovom značaju - na osnovu izvora po	Hidrosfera; svjetsko more; fizička svojstva; hemijska svojstva; kopnene vode; „Rudnik svijeta“.	Geografija: osnovna škola. Hemija: fizičke i hemijske osobine vode. Biologija: ekosistem voda.

odnos prema tehnološkome razvoju i razumije potrebu očuvanja i zaštite voda i odvoda.	izboru objašnjavaju tipove lednika i daju mišljenje o mogućnosti iskorišćavanja - rade grupni rad o značaju voda i odvoda i predlažu mjere zaštite.		
---	--	--	--

Didaktičke preporuke:

Budući da su sadržaji ove nastavne teme u geografskoj literaturi dobro obrađeni, nastavnicima/nastavnicama se preporučuje da izbjegavaju suviše faktografisanje i deskripciju.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti filmskim, tekstualnim i ilustrativnim materijalom.

Nastavnik/nastavnica treba da upućuje i podstiče učenike/učenice da iz literature, s interneta, medija, audio- i videozapisa sistematski prikupljaju informacije o ovoj temi.

Nastavnik/nastavnica treba posebno da naglasi značaj vodosnabdijevanja i kanalisanja otpadnih voda problem zagađenosti voda i sve veći problem nestašice čiste (pitke) vode, ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju zaštite i unapređenja voda i zaštitu odvoda.

Nastavnik/nastavnica treba da planira terenski rad, pošetu i istraživanje vodnih objekata svoga kraja i okoline.

Tema: Pedosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica treba da: <ul style="list-style-type: none"> - upozna nastanak, tipove i raspored zemljišta - umije da objasni zaštitu i degradaciju zemljišta. 	Učenici/učenice: <ul style="list-style-type: none"> - klasifikuju pojedine vrste - na pedološkim kartama uočavaju i pokazuju raspored zemljišta - grupno predstavljaju i objašnjavaju eroziju zemljišta - izrađuju odjeljenjsku kartu erozije zemljišta i kartu Crne Gore o eroziji i diskutuju o oblicima i stepenu erozije u Crnoj Gori. 	Tipovi tla; erozija tla.	Biologija: ekosistemi (suvozemni). Hemija: zemnoalkalni metali.

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na osnovne osobine tla i pojedine pojave koje su od naročitoga značaja za biološku i ekonomsku egzistenciju čovjeka.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti očiglednim nastavnim sredstvima.

Nastavnik/nastavnica treba da planira pošetu najbližem poljoprivrednom dobru.

Tema: Atmosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
--------------------	------------	--------------------	------------

<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna sastav i strukturu atmosfere - umije da analizira klimatske elemente i tipove klime na Zemlji, uticaj geografskih faktora na klimu - zna mjerne instrumente i grafičko predstavljanje vremenskih (meteoroloških) parametara - analizira i razvija kritički odnos prema uticaju čovjeka i razumije potrebu zaštite i unapređenja životne sredine. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjavaju strukturu atmosfere i pojedine sfere i lociraju ih - na konkretnim primjerima objašnjavaju uticaj geografskih faktora na klimu - identifikuju klimatske tipove, međusobno ih upoređuju i procjenjuju njihov uticaj na život - posmatraju u meteorološkoj stanici mjerne instrumente, rade grafičko predstavljanje vremenskih parametara - rade rad u kojem predstavljaju uticaj čovjeka i tehnološkoga razvoja na životnu sredinu i predlažu mjere očuvanja. 	<p>Sfere; klimatski faktori; klimatski elementi; klimatski tipovi; mikroklima; smog; kišele kiše; ozonski omotač.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Hemija: sastav vazduha.</p> <p>Biologija: glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje.</p> <p>Fizika: mjerjenja.</p>
--	--	---	---

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba da povezuje gradivo s postojećim školskim znanjima i iskustvima učenika/učenica, otvara mogućnost da učenik/učenica slobodno postavlja pitanja, istražuje.

Nastavnik/nastavnica treba posebno da naglasi međusobnu zavisnost i uslovljenost spoljašnjih sfera. Potrebno je da naglasi kako je čovjek svojim radom i aktivnostima uticao na promjene u atmosferi (u okviru ostalih sfera) i ukaže na potrebu preduzimanja mjera radi njene zaštite.

Nastavnik/nastavnica treba da omogući učenicima/učenicama posetu meteorološkoj stanici.

Tema: Biosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
--------------------	------------	--------------------	------------

<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da poveže i objasni geografsku zonalnost prostiranja flore i faune (horizontalnu i vertikalnu) - upoređuje floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji i u svome kraju - umije da procijeni dodatni uticaj društvenih činilaca na rasprostiranje biljnoga i životinjskoga svijeta. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu različitih izvora objašnjavaju rasprostiranje biljnoga i životinjskoga svijeta, klasifikuju biljne i životinjske zajednice povezujući to sa geografskom zonalnošću, pronalaze sličnosti i razlike - rade prezentaciju o uticaju ljudi na rasprostiranje biljnoga i životinjskoga svijeta, predlažu mjere zaštite. 	<p>Geografska zonalnost; areal; biotop; reliktno vrste; endemične vrste.</p>	<p>Biologija: biljno carstvo, životinjsko carstvo.</p>
--	---	--	---

Didaktičke preporuke:

Ovu nastavnu temu nastavnik/nastavnica treba da obogati vizuelnim materijalom.

Nastavnik/nastavnica treba da planira posetu nacionalnome parku, po mogućnosti botaničkoj bašti, prirodnjačkim muzejima, zoološkom vrtu...

Nastavnik/nastavnica treba posebno da ukaže na posljedice uništavanja, krčenja, propadanja šuma, šumske požare te na ugroženost pojedinih biljnih i životinjskih vrsta od strane čovjeka, posljedice na eroziju i akumulaciju zemljišta i ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju njihove zaštite.

Tema: Priroda i čovjek

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bude u stanju da uoči međuzavisnost prirode i čovjeka - umije da vrednuje prirodne resurse, njihove rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu s osvrtom na svoj kraj - umije da uviđa vezu geodiverziteta i biodiverziteta i njihov značaj i zaštitu 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade seminarski rad na temu međuzavisnost prirode i čovjeka - na osnovu izvora po izboru iznose mišljenje o razmještanju prirodnih resursa, njihovim rezervama, obnavljanju, iskorišćavanju i značaju - diskutuju o resursima iz svoga kraja, načinu korišćenja i zaštite - diskutuju i analiziraju povezanost i značaj geodiverziteta i biodiverziteta, zaključuju 	<p>Prirodni resursi; geodiverzitet; biodiverzitet.</p>	<p>Biologija: osnovni pojmovi iz ekologije.</p>

- upozna i razumije pojam održivoga razvoja.	o mjerama zaštite - istražuju, predstavljaju primjere programa održivoga razvoja i diskutuju o njima.		
--	--	--	--

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba posebno da naglasi međuzavisnost prirode i čovjeka. Potrebno je da istakne značaj prirodnih resursa čije su rezerve ograničene i neobnovljive. Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na preventivnu zaštitu kako bi se prirodni resursi racionalno koristili u cilju očuvanja životne sredine i održivoga razvoja. Nastavnik/nastavnica treba da podstiče učenike/učenicu na argumentovano diskutovanje i sučeljavanje stavova pri pojavi određenih problema.

Tema: Stanovništvo i naselja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna kretanje svjetskoga stanovništva - zna uzroke i posljedice različite gustine naseljenosti - zna rase i religije i njihovu rasprostranjenost u svijetu, kretanja i procese novijega vremena - zna podjelu naselja i njihove osnovne odlike - zna uticaj i posljedice kolonizacije novoga svijeta i industrijalizacije na širenje gradova, posebno morskih luka - zna najveće gradove svijeta i razumije problematiku urbanih procesa u gradovima i seoskim naseljima. 	<p>Učenici/učenicu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu filmova i informacija s interneta sakupljaju podatke i diskutuju o kretanjima stanovništva u svijetu - koristeći prethodna znanja, komentarišu uzroke i posljedice različite gustine naseljenosti - rade grupni rad o rasama i religijama u svijetu - objašnjavaju osnovne odlike naselja - analiziraju povećanje broja stanovnika u gradovima na konkretnim primjerima - koristeći kartu, navode najveće gradove svijeta, identifikuju njihove probleme i međusobno ih upoređuju. 	<p>Prirodni priraštaj, gustina naseljenosti, struktura stanovništva, migracije, svjetske religije, gradovi, sela, urbanizacije, ekumena, subekumena, anekumena.</p>	<p>Građansko vaspitanje.</p> <p>Istorija: nastanak gradova.</p>

Tema: Privreda

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
--------------------	------------	--------------------	------------

<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da objasni ulogu privrede, djelatnosti i sektore djelatnosti - zna glavne faze nastanka i razvoju svjetske privrede - zna uticaj svjetskoga mora, značaj nafte i gasa za razvoj svjetske privrede - razlikuje privredu visokorazvijenih zemalja, zna glavne probleme razvoja svjetske privrede i potrebu razvoja u skladu s održivim razvojem. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrazlažu podjelu privrede - grupno predstavljaju i objašnjavaju najvažnija dešavanja u svjetskoj privredi u prošlosti (do velikih geografskih otkrića, u toku velikih geografskih otkrića do pronalaska parne mašine, od parne mašine i motora s unutrašnjim sagorijevanjem do atomske energije) - na osnovu filmova i podataka s interneta razgovaraju o različite stepenu razvoja privrede u grupama zemalja i daju mišljenje o daljim dešavanjima, o privredi zemalja u usponu, zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja - rade rad u kome predstavljaju uticaj svjetskog mora na razvoj privrede - na konkretnome primjeru procjenjuju značaj nafte i gasa za svjetsku privredu i geopolitičke odnose - rade radove na temu najrazvijenije zemlje svijeta, globalizacija svjetske privrede i njene posljedice, integracije u svijetu, svjetski tokovi robe, kapitala, informacija, globalizacija hrane i uloga FAO - objašnjavaju pojam održivoga razvoja i obrazlažu mogućnosti privređivanja na konkretnim primjerima. 	<p>Privreda, visokorazvijene zemlje, zemlje u usponu, zemlje u razvoju, nerazvijene zemlje, svjetsko more, nafta, gas, održivi razvoj.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Građansko vaspitanje.</p> <p>Istorija: razvoj privrede u starome, srednjem i novome vijeku.</p>
--	--	--	---

Tema: Saobraćaj

--	--	--	--

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da objasni pojam, značaj i podjelu saobraćaja - razumije korelativne veze između razvoja saobraćaja i privrede, uticaj tehničko-tehnološkoga razvoja na efikasnost i sigurnost saobraćajnih podсистема - zna transkontinentalne željezničke pruge i najvažnije auto-puteve - zna najvažnije pomorske puteve svijeta i luke od kojih i kroz koje prolaze i razumije značaj moreuza i pomorskih kanala u svijetu - zna glavne probleme razvoja saobraćaja u svijetu. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu filma diskutuju o značaju saobraćaja - sakupljaju podatke o različitim prevoznim sredstvima i prezentuju ih, analiziraju i, koristeći prethodna znanja, komentarišu i zaključuju o povezanosti saobraćaja i privrede - koristeći karte i ilustracije, navode najvažnije kopnene puteve - koristeći karte, navode najvažnije pomorske puteve i luke svijeta i rade grupni rad na temu: Najznačajniji moreuzi i pomorski kanali u svijetu - identifikuju probleme razvoja saobraćaja, upoređuju pojedine djelove svijeta i izvode zaključak. 	<p>Kopneni, vodeni, vazdušni, pruge, putevi, luke, moreuzi, pomorski kanali.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p>

II razred – obavezni sadržaji

Tema: Crna Gora, položaj, veličina, granice, državno uređenje i znamenja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da analizira položaj, posebno na Mediteranu, veličinu i granice Crne Gore - umije da nalizira geografski položaj Crne Gore, povezanost, sličnosti i razlike sa sušedima - umije da analizira formiranje teritorije kroz prošlost - zna državno uređenje i znamenja Crne Gore. 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći karte, određuju osobine geografskoga položaja, državne granice - upoređuju veličinu njene teritorije sa sušedima i drugim evropskim zemljama i izvode zaključke - na osnovu odabrane literature, prethodnoga znanja, istorijsko-geografskoga atlasa rade seminarski rad na temu: Formiranja crnogorske teritorije kroz prošlost – geografski 	<p>Geografski položaj; razvoj, državno uređenje.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Istorija: formiranje teritorije kroz prošlost, karakteristike društveno-ekonomskoga položaja Crne Gore, proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.</p>

	osvrt.		
--	--------	--	--

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na osnove: veličinu, granice, oblik teritorije, geografski i geopolitički položaj.

Nastavnik/nastavnica treba da osposobljava učenike/učenice da razumiju i tumače složene političko-geografske promjene granica i pograničnih područja naše zemlje.

Nastavnik/nastavnica treba da koristi geografsku kartu u svim fazama nastavnoga procesa i na svim tipovima časova.

Tema: Prirodne odlike Crne Gore

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna geološki sastav terena Crne Gore - umije da razlikuje osnovne tipove i oblike reljefa i reljefne oblasti, tla i procjenjuje njihov uticaj na život ljudi - zna prirodne odlike Crnogorskoga primorja, Središnje udoline s Nikšićkim i Cetinjskim poljem, visokoplaninskih površi, floru, faunu i pejzaž - zna vrijeme i vremenske prilike i vrednuje faktore koji utiču na klimu - umije da razlikuje klimatske tipove i vrednuje njihov uticaj na život i mogućnost privređivanja - umije da analizira faktore koji utiču na bogatstvo voda, značaj 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju geološku kartu Crne Gore - navode konkretne primjere za formiranje reljefa Crne Gore - analiziraju na kartama prostiranje planinskoga sistema - izvode zaključke o reljefnim oblicima, njihovim specifičnostima i uslovima za život - rade seminarski rad na temu: Jadranska oblast, Središnje udoline Nikšićkoga i Cetinjskoga polja - analiziraju faktore koji utiču na klimu Crne Gore - grupno rade primjere uticaja klime na privređivanje, - objašnjavaju uticaj reljefa, klime i tla na bogatstvo voda - na konkretnome primjeru obrazlažu načine privrednoga iskorišćavanja 	<p>Geološki sastav; seizmika, reljefne oblasti, vrijeme; klima; vode; zemljišta; nacionalni parkovi; ekološka država.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Biologija: odnos među organizmima; ekosistemi; glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje; ekološka karta Crne Gore – ugrožene vrste.</p>

<p>kopnenih i podzemnih voda i Jadranskoga mora, zna rijeke po slivovima, jezera i podzemne vode</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna vodosnabdijevanje, zagađenost, zaštitu voda i odvoda - zna osobenosti nacionalnih parkova i umije da objasni pojam <i>ekološka država</i>. 	<p>kopnenih voda i Jadranskoga mora</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade seminarski rad o vodama svoga kraja - koristeći pedološke karte, elaborate, prostorne planove, literaturu i fotografije, izvode zaključke o mogućnostima i stepenu iskorišćavanja tla - rade seminarske radove na temu nacionalnih parkova - osmišljavaju kreativne prezentacije unutar i između odjeljenja na temu „Crna Gora – ekološka država“ - identifikuju probleme u vezi sa zaštitom životne sredine, probleme zagađenja voda, vazduha, zemljišta i mjere njihove zaštite. 		
--	---	--	--

Didaktičke preporuke:

Akcentat treba biti na obradi sadržaja s kojim se učenici/učenice prvi put srijeću. Nastavnik/nastavnica treba da zainteresuje učenike/učenice za terenska istraživanja lokalne sredine, što je veoma značajno za primjenu stečenih znanja i vještina. U tome cilju nastavnik/nastavnica treba da omogući uenicima/uenicama pošetu karakterističnome obliku reljefa svoga kraja, planira pošetu meteorološkoj stanici, nacionalnome parku, karakterističnim hidrografskim objektima...

Sadržaj nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim filmskim materijalom, videozapisima. Nastavnik/nastavnica treba da uputi učenike/učenice na korišćenje različitih izvora saznanja, literature, interneta i sl.

Nastavnik/nastavnica treba da podstiče učenike/učenice na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja, da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva s novim sadržajima, podstiče ih na slobodno razmišljanje i postavljanje pitanja.

Tema: Društveno-ekonomske odlike Crne Gore

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna demografske odlike, kretanje ukupnoga broja stanovnika po regijama i opštinama, prirodno kretanje i migracije, starosnu, polnu, obrazovnu, nacionalnu, konfesionalnu i ekonomsku strukturu domaćinstava i gustinu naseljenosti - upozna vrste, postanak, funkcije, fizionomiju, tipove i značaj naselja - upozna karakteristike urbanih procesa i razvoj cjelina - zna najvažnije obrazovne, naučne i kulturne institucije - zna najvažnije kulturno-istorijske spomenike - zna osnovne odlike regija: Crnogorskoga primorja, Središnje udoline Crne Gore, ševerne Crne Gore i ševeroistočne Crne Gore - zna razvoj privrede, vrste, raspored i položaj industrijskih objekata - umije da analizira 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći odgovarajuće dijagrame, grafikone, statističke podatke, analiziraju elemente i strukturu stanovništva - na osnovu različitih izvora zaključuju o funkcijama i tipovima naselja - prave tabele i klasifikuju određene tipove institucija - posmatraju film o privrednim potencijalima Crne Gore - diskutuju o mogućnostima privređivanja i predlažu odgovarajuća rješenja - na konkretnome primjeru daju mišljenje o proizvodnji zdrave hrane - izrađuju turističke karte, turističke vodiče, izrađuju turističku prezentaciju Crne Gore - diskutuju o mogućnostima daljega razvoja regija u Crnoj Gori - rade grupni rad: Prijedlozi za razvoj moje regije (uključuje 	<p>Struktura stanovništva; migracije; selo; grad; urbanizacija; kulturno-istorijski spomenici; prirodni resursi; zdrava hrana; robna marka; privredne djelatnosti.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Građansko vaspitanje: demokratija, civilno društvo, građanin, demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja.</p> <p>Istorija: nastanak gradova.</p> <p>Biologija: populacija.</p> <p>Psihologija: tipovi karaktera.</p> <p>Likovna umjetnost: istorijski razvoj slikarstva.</p> <p>Muzička umjetnost: sličnosti i razlike muzičkih sadržaja u različitim geografskim područjima.</p>

privredne potencijale (poljoprivredne, energetske, rudne, turističke...) - zna vrste saobraćaja, pravce i veze sa sušedima.	prethodna znanja) - na konkretnim primjerima daju mišljenje o prednostima i nedostacima saobraćajne mreže.		
--	---	--	--

Didaktičke preporuke:

Ovo nastavno gradivo treba povezati sa sličnim sadržajima drugih nastavnih predmeta u cilju sagledavanja populacionih problema i izgrađivanja svijesti o neophodnome zajedničkom životu različitih naroda.

U obradi sadržaja o naseljima nastavnik/nastavnica treba da ukaže na različite funkcije, tipove i razvoj pojedinih naselja u Crnoj Gori.

Pri obradi privrede Crne Gore nastavnik/nastavnica treba da insistira da učenici/učenice steknu znanja o razvoju privrede u cjelini i o razvoju pojedinih privrednih djelatnosti te o prirodnoj osnovi razvoja. S obzirom na složenost ove problematike, težište treba biti na najvažnijoj karakteristici razvoja, teritorijalnomo razmještaju, neravnomjernosti razvoja. Nastavnik/nastavnica treba da izbjegava suvoparno nabranje.

Nastavnik/nastavnica treba da planira posetu zavičajnome muzeju, arhivima, kulturno-istorijskim spomenicima, planira posetu privrednim objektima u kojima će učenik/učenica posmatrati proces proizvodnje.

Tema: Zemlje zapadnoga Balkana

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
Učenik/učenica treba da: - zna osnovne prirodne karakteristike zemalja zapadnoga Balkana - umije da analizira elemente i strukturu stanovništva - umije da vrednuje prirodne resurse i mogućnosti privređivanja - umije da analizira privredne djelatnosti značajne za zemlje zapadnoga Balkana	Učenici/učenice: - pomoću karte, fotografija, filma objašnjavaju osnovne prirodne karakteristike - korišćenjem odgovarajućih statističkih podataka i drugih izvora analiziraju elemente i strukturu stanovništva - razgovaraju o prirodnim resursima, obrazlažu privredne djelatnosti - rade odjeljenjske prezentacije Crne Gore i zemalja zapadnoga Balkana.	Geografski položaj, oblasti, elementi stanovništva, struktura stanovništva, prirodni resursi, privredne djelatnosti.	Geografija: osnovna škola Istorija: proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država. Biologija: glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje. Muzička umjetnost: sličnosti i razlike muzičkih sadržaja u različitim geografskim područjima.

- umije da analizira saradnju Crne Gore sa zamljama zapadnoga Balkana.			
--	--	--	--

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba da podstiče učenike/učenice da povezuju prethodna i novostečena znanja i da ukaže na važnost korišćenja geografske karte, statističkih podataka, dijagrama u obradi teme.

Nastavnik/nastavnica treba da upućuje učenika/učenicu na različite izvore informacija, da pomaže učenicima/učenicama u prikupljanju i odabiranju materijala, da ih podstiče na razmišljanje i da samostalnim postavljanjem pitanja, na konkretnim primjerima, pronalaze sličnosti i razlike.

Pri obradi privrednih sadržaja nastavnik/nastavnica treba da insistira da učenici/učenice steknu znanja o razvoju privrede u cjelini, pojedinim privrednim djelatnostima i o prirodnoj osnovi razvoja. Težište treba staviti na najvažnije karakteristike razvoja, teritorijalni razmještaj i neravnomjernost razvoja, kako bi izbjegli suvoparno nabranje obilja brojčanih podataka. Sadržaj treba obogatiti filmskim, tekstualnim i ilustrativnim materijalom.

Tema: Osnove geografije svijeta, prirodne, društveno-ekonomske karakteristike, geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi / sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/učenica treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da odredi prirodno-geografske i društveno-ekonomske karakteristike Evrope - umije da vrednuje Evropsku uniju i integracijske procese - umije da analizira prirodna i društvena obilježja, ekonomske karakteristike Azije i navodi geografske zanimljivosti - umije da analizira prirodna i društvena obilježja, ekonomske 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezuju prethodna znanja i vlastita iskustva, analiziraju prirodne karakteristike i upoređuju ih s drugim kontinentima - rade seminarske radove na temu stanovništva, naselja i privrede - na konkretnome primjeru procjenjuju o značaju Evropske unije i navode primjere integracija - rade rad na temu savremenih događaja Evrope - rade seminarski rad na temu po izboru o Aziji, društvene, ekonomske, prirodne, geografske zanimljivosti 	<p>Prirodne karakteristike; društvene karakteristike; ekonomske karakteristike.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Građansko vaspitanje: kulturne, vjerske, etničke, generacijske razlike i njihovo prožimanje, demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja.</p> <p>Istorija: značaj evropskih integracija, faktori koji su SAD-u omogućili dominaciju u međunarodnim odnosima.</p>

<p>karakteristike Afrike i navodi geografske zanimljivosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - umije da analizira prirodna i društvena obilježja Amerike i navodi geografske zanimljivosti - umije da vrednuje ekonomski značaj SAD-a i njihovu ulogu u svijetu te navodi geografske zanimljivosti - umije da analizira prirodna i društveno-ekonomska obilježja Australije i Okeanije i navodi geografske zanimljivosti - umije da analizira geografske specifičnosti polarnih oblasti i navodi geografske zanimljivosti - umije da analizira svjetsku privredu, vodeće zemlje - zna probleme savremenoga svijeta - zna značaj nafte i zemnoga gasa u svjetskoj privredi. 	<ul style="list-style-type: none"> - analiziraju privredni razvoj pojedinih regija Azije - na konkretnim primjerima objašnjavaju prirodne, društvene, ekonomske, geografske karakteristike afričkoga kontinenta - rade seminarski rad na temu zanimljivosti afričkoga kontinenta - na osnovu vlastitih znanja, filmova, literature diskutuju o Americi i njenoj ulozi u svijetu - razgovaraju o prirodnim i društvenim karakteristikama Australije i Okeanije, o uslovima života i daju mišljenja o mogućnostima iskorišćavanja - na konkretnome primjeru procjenjuju značaj nafte i zemnoga gasa za svjetsku privredu i geopolitičke odnose - rade seminarske radove s temama: najrazvijenije zemlje svijeta, globalizacija svjetske privrede i njene posljedice; integracije u svijetu; svjetski tokovi robe, kapitala, informacija; globalizacija hrane i uloga FAO. 		
--	--	--	--

Didaktičke preporuke:

Nastavnik/nastavnica treba da aktivira učenike/učenice mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, povezivanjem s novostečenim znanjima. Upućuje ih na samostalno pronalaženje relevantnih informacija i korišćenje različitih izvora te na slobodno razmišljanje, postavljanje pitanja.

Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na osnovne prirodno-geografske karakteristike. Prilikom obrade sadržaja o stanovništvu i naseljima nastavnik/nastavnica treba da ukaže na

najvažnije demografske probleme savremenoga svijeta, mjerama koje se preduzimaju s ciljem prevazilaženja postojećih razlika u pojedinim djelovima svijeta. U obradi date teme neizbježna je upotreba odgovarajućih statističkih podataka. Nastavnicima/nastavnicama se preporučuje da od učenika/učenica ne zahtijevaju pamćenje brojčanih podataka, već da ih upućuju kako da ih koriste.

U geografiji naselja nastavnik/nastavnica treba da naglasi uticaj faktora prirode na pojavu, rasprostranjenost i izgled naselja, značaj funkcionalne podjele naselja, urbanizaciju kao svjetski proces i njene posljedice.

U sadržajima ekonomske geografije nastavnik/nastavnica treba da ukaže na važne karakteristike globalizacijskih procesa svjetske privrede i njene posljedice, neravnomjernost u razvoju proizvodnih snaga i nove naučno-tehnološke revolucije. Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na problem ostvarivanja integracijskih privrednih procesa u svijetu, multinacionalne i transnacionalne kompanije, industrijske zone, značaj globalizacije hrane i ulogu FAO-a.

Nastavnik/nastavnica posebno treba da ukaže na globalni problem uništavanja prirode. Ekološka nota u sadržajima treba da je što više prisutna.

Prilikom obrade pojedinih nastavnih tema nastavniku/nastavnici se preporučuje puštanje karakteristične muzike s određenih prostora (država).

5.DIDAKTIČKE PREPORUKE

Nastava geografije omogućava kombinaciju tradicionalnih i savremenih načina podučavanja s akcentom na aktivnome učešću učenika/učenica u procesu učenja. Aktivnosti učenika/učenica predložene u tabelama samo su smjernica i predstavljaju jedan od mogućih načina kojima se mogu dostići ciljevi učenja. Nastavnik/nastavnica ima autonomiju u planiranju nastave, određivanju broja i tipova časova, izboru nastavnih metoda, oblika rada, sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjena raznovrsnih metoda i oblika rada učiniće nastavu geografije zanimljivijom i intelektualno podsticajnijom. Učenje mora imati smisla za učenika/učenicu. Zato, umjesto insistiranja na pamćenju činjenica, kod učenika/učenica treba razvijati sposobnosti za samostalno korišćenje različitoga vizuelnog i statističkog materijala. Dakle, učenike/učenice treba motivisati da koriste različite izvore znanja, da povezuju sopstvena iskustva i školsko znanje, da samostalno istražuju i uče.

Da bi nastava geografije bila savremenija i lakša, a da se pritom zadrži visok nivo postignuća, umjesto na faktografiju, akcenat treba staviti na učenje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, a samim tim podrazumijeva i korišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan model dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa nastavnik/nastavnica treba da ima na umu cilj (što treba postići časom), koji je najbolji način za to i kojim sredstvima raspolaze. Učenici/učenice trebaju u najvećoj mjeri učestvovati u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju.

Za nastavu geografije postoji obilje audio i vizuelnoga materijala (počev od karata, globusa, slajdova, pa do raznovrsnoga materijala na internetu i CD-ROM-u). Uloga nastavnika/nastavnice je da učenike/učenice usmjerava da ovaj materijal smisleno koriste.

Učenici/učenice će dostići više nivoa znanja ako im se pruži prilika da stečeno znanje primjenjuju u svakodnevnom životu ili da vrednuju značaj određenih pojava i procesa. Jedna od mogućih aktivnosti za podsticanje razvoja kritičkoga mišljenja jeste argumentovana diskusija. U programu geografije ima mnogo pogodnih tema, o kojima učenici/učenice mogu diskutovati na času.

Terenski rad, posete različitim specijalizovanim institucijama, izleti i ekskurzije, posebno su značajni za usvajanje geografskoga znanja. To su prilike koje omogućavaju učenicima/učenicama da povežu teorijska znanja s praktičnim. Svake školske godine treba planirati najmanje jednu cjelodnevnu tematsku ekskurziju i najmanje dvije kraće terenske vježbe.

Geografski sadržaji pogodni su i za realizovane projektne nastave. U toku školske godine učenici/učenice mogu uraditi najmanje jedan projektni rad s temom po sopstvenome izboru. Kroz projektnu nastavu, pored usvajanja određenih znanja, učenici/učenice će vježbati metode i tehnike istraživačkoga rada.

6. Korelacija među predmetima

Korelacije među predmetima date su u tabelama.

7. Standardi znanja (ispitni katalog)

I razred

Tema: Uvod u geografiju

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju predmet proučavanja, podjelu i značaj geografije
- znaju njeno mjesto u sistemu nauka.

Tema: Planeta Zemlja u kosmosu

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju položaj Zemlje u Sunčevu sistemu i kosmosu
- znaju objasniti pojmove: *svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, Mliječni put*
- znaju teorije o postanku Zemlje
- uočavaju i razumiju osnovne pojave i procese na Zemlji uslovljene njenim kretanjem (oblikom i nagnutošću ose)
- poznaju kalendarsko računanje vremena
- znaju objasniti Mjesec kao Zemljin satelit, mjesečeve faze, istraživanje
- znaju razlikovati prirodne i vještačke satelite
- znaju objasniti pojavu pomračenja nebeskih tijela.

Tema: Kartografija

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju metode prikazivanja Zemljine površine
- znaju pojam, svojstva, elemente geografske karte
- znaju način predstavljanja geografskih sadržaja na karti

- razlikuju geografske karte po sadržaju i razmjeru
- razumiju primjenu avionskih i satelitskih snimaka u kartografiji
- umiju da se izraze slikom, tabelom, grafikom
- znaju da koriste geografsku kartu kao izvor znanja i informacija
- znaju da se orijentišu na terenu uz pomoć karte i na druge načine.

Tema: Građa Zemlje i geološki razvoj Zemljine kore

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju unutrašnju građu Zemlje
- znaju geološki razvoj Zemljine kore.

Tema: Litosfera

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju građu Zemljine kore
- mogu razlikovati magmatske, sedimentne i metamorfne stijene
- znaju najvažnije minerale i njihov značaj
- znaju orogene pokrete
- znaju objasniti pojavu vulkana i zemljotresa
- znaju egzogene sile i oblike reljefa nastale radom egzogenih sila.

Tema: Hidrosfera

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju objasniti pojave i procese u hidrosferi
- znaju fizička i hemijska svojstva morske vode
- znaju pokazati na karti oblike horizontalne razuđenosti i reljef dna svjetskoga mora
- znaju hidrološke karakteristike voda na kopnu
- znaju značaj voda na Zemlji
- znaju posljedice tehnološkoga razvoja, razvijaju kritički odnos
- razumiju potrebu očuvanja i zaštite voda i odvoda i učestvuju u ekološkim akcijama na lokalnome nivou.

Tema: Pedosfera

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju postanak i vrste zemljišta
- znaju objasniti značaj zemljišta, degradaciju i zaštitu.

Tema: Atmosfera

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju sastav i strukturu atmosfere
- znaju uticaj geografskih faktora na klimu
- znaju klimatske elemente

- znaju objasniti pojave i procese u atmosferi
- znaju klimatske tipove i njihove varijetete
- znaju mjerne instrumente i grafičko predstavljanje vremenskih (meteoroloških) parametara
- znaju uticaj čovjeka na klimu (kolebanje klimata, mikroklimu lokalne sredine, efekat staklene bašte, uništavanje ozonskoga omotača)
- znaju posljedice tehnološkoga razvoja, razvijaju kritički odnos
- razumiju potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite životne sredine i učestvuju u akcijama na lokalnome nivou.

Tema: Biosfera

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju geografski raspored biljnih zajednica i životinjskoga svijeta na Zemlji (horizontalnu i vertikalnu zonalnost)
- upoređuju floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji i u svome kraju
- znaju reliktnu i endemičnu vrstu
- prepoznaju vodenu vegetaciju, gajene kulture i šumske zajednice
- procjenjuju uticaj čovjeka na prostiranje biljnoga i životinjskoga svijeta
- shvate potrebu očuvanja, unapređenja i zaštite biljnoga i životinjskoga svijeta.

Tema: Priroda i čovjek

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- razumiju međusobnu uslovljenost čovjeka i prirode, uticaj prirodne sredine na ljudsko društvo na lokalnome, regionalnome i planetarnome nivou
- vrednuju prirodne resurse, njihove rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu, na lokalnome, regionalnome i planetarnome nivou
- znaju značaj geodiverziteta i biodiverzitete i mjere zaštite.

Tema: Stanovništvo i naselja

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju osnovne demografske karakteristike
- znaju postanak, vrste, funkcije i tipove naselja
- znaju karakteristike urbanih cjelina
- razumiju urbane procese u savremenome svijetu.

Tema: Privreda

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju pojam privrede, njene djelatnosti i sektore
- znaju istoriju razvoja privrede
- znaju odlike privrede, visokorazvijenih zemalja, zemalja u usponu, zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja
- znaju vrednovati uticaj svjetskoga mora, nafte i gasa na razvoj privrede
- znaju probleme u razvoju privrede i razumiju značaj održivoga razvoja.

Tema: Saobraćaj

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju razvoj i značaj saobraćaja
- znaju povezanost saobraćaja i privrede
- znaju najvažnije kopnene i vodene puteve
- znaju glavne probleme u razvoju saobraćaja.

Tema: Crna Gora – položaj, veličina, granice, državno uređenje i znamenje

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju položaj, veličinu i granice Crne Gore
- znaju državno uređenje i znamenja
- znaju formiranje teritorije kroz prošlost.

Tema: Prirodne odlike

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju geološki sastav terena
- znaju uticaj unutrašnjih sila na formiranje i mijenjanje reljefa
- znaju osnovne tipove reljefa i reljefne oblasti
- znaju osnovne prirodne karakteristike Jadranske oblasti, Središnje udoline s Nikšićkim i Cetinjskim poljem, planinske oblasti
- znaju vrednovati faktore koji utiču na klimu
- znaju klimatske tipove i mogu vrednovati njihov uticaj na život ljudi i privređivanje
- znaju analizirati kartu klimatskih elemenata
- znaju faktore koji utiču na bogatstvo voda
- mogu analizirati značaj kopnenih voda i voda Jadranskoga mora
- znaju tipove tla po vrstama i bonitetu i mogu procijeniti njihov uticaj na proizvodnju
- znaju zakonom zaštićene lokalitete
- znaju pojam ekološke države
- znaju probleme u vezi sa zaštitom životne sredine (zagađenje voda, vazduha, zemljišta) i mjere njihove zaštite.

Tema: Društveno-ekonomske odlike

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju analizirati osnovne demografske odlike (elementi, struktura stanovništva)
- znaju postanak, vrste, funkcije i tipove naselja
- znaju karakteristike urbanih cjelina
- znaju najvažnije kulturno-istorijske spomenike
- znaju privredne potencijale (poljoprivredne, energetske, rudne, turističke...)
- znaju mogućnosti za proizvodnju zdrave hrane i robne marke
- znaju vrste, raspored i položaj industrijskih i energetskih objekata
- znaju turističke vrijednosti i mogu procijeniti mogućnost turističkoga razvoja
- znaju vrste saobraćaja, važnije pravce i veze sa sušedima.

Tema: Zemlje zapadnoga Balkana

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju položaj, veličinu, granice i državno uređenje zemalja zapadnoga Balkana
- znaju osnovne prirodne karakteristike i prirodno-geografske oblasti zemalja zapadnoga Balkana
- znaju osnovne demografske karakteristike
- znaju prirodne resurse i važnije privredne djelatnosti.

Tema: Osnove geografije svijeta, prirodne, društveno-ekonomske karakteristike, geografske zanimljivosti

Nakon ove teme učenici/učenice treba da:

- znaju osnovne prirodne i društveno-ekonomske karakteristike Evrope
- mogu vrednovati značaj Evropske unije i integracijskih procesa u Evropi i svijetu
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja i geografske zanimljivosti Azije
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja i geografske zanimljivosti Afrike
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja i geografske zanimljivosti Ševerne, Srednje i Južne Amerike
- znaju ekonomski značaj SAD-a i ulogu u svijetu
- znaju osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja i geografske zanimljivosti Australije i Okeanije
- znaju geografske karakteristike i zanimljivosti polarnih oblasti
- znaju karakteristike svjetske privrede
- znaju probleme savremenoga svijeta i način za njihovo prevazilaženje.

8. Načini provjere znanja i stručne osposobljenosti

Veliki značaj školskoga ocjenjivanja i obilje kontroverzi koje ga prate ukazuju na veliku odgovornost (pored ekspertske institucije) onih koji u školi odlučuju o ocjenjivanju i sprovode ocjenjivanje. Ocjenjivanje nastavnika/nastavnicu, kao osobu i kao stručnjaka, dovodi u najneposredniji kontakt sa svakim/svakom učenikom/učenicom. Zato je veoma važna uloga nastavnika/nastavnice kao procjenjivača, evaluatora u nastavnome procesu, a ona između ostaloga obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkoga rada
- analiziranje individualnoga postignuća učenika/učenice u odnosu na njegove/njene sposobnosti, radne navike, motivaciju...

Od načina nastavnikova/nastavničina vrednovanja znanja zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici/učenice učiti s razumijevanjem i nastojati da stečeno znanje primjenjuju.

Ako nastavnik/nastavnica dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje se ne smije vezivati samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnoga procesa. Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da se sprovodi usmeno i pismeno. S obzirom na to da oba oblika ocjenjivanja imaju određene prednosti i nedostatke, najbolja je njihova kombinacija. Kad je riječ o pismenoj provjeri, najbolje je koristiti testove znanja koji obuhvataju sve nivoe zahtjevnosti. Uz to, prilikom praćenja i ocjenjivanja učeničkoga rada treba uzeti u obzir ocjene zadataka, vježbi, izlaganja seminarskih radova, zbirki, produkata aktivnosti na času ili terenske radu. Ocjenjivanje treba bazirati na definisanim standardima znanja.

Prilikom provjere znanja, učenicima/učenicama treba omogućiti da koriste pomagala (različite vrste karata, grafičke prikaze itd.) pomoću kojih će pokazati svoje znanje. Samo uz krajnju promišljenost i s aspekta funkcionalne vrijednosti prilikom ocjenjivanja mogu se koristiti nijeme karte.

9. Resursi za realizaciju

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave geografije neophodna je specijalizovana geografska učionica. U učionici na raspolaganju moraju biti različiti udžbenici i materijalna sredstva, didaktička pomagala i audio-vizuelna sredstva. Radi upotrebe audio-vizuelnih sredstava učionica treba imati mogućnost zamračivanja.

Osnovno pomoćno sredstvo u nastavi geografije jesu karte. Učionica mora imati kompletne zidnih karata, i to:

- karte svijeta (fizičko-geografska, tematska)
- karte kontinenata (fizičko-geografske, tematske)
- karte pojedinih regija Evrope
- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske)
- određene reljefne karte.

Zidne karte moraju imati dimenzije najmanje 100 x 120cm. Pored karata učionice moraju biti opremljene i globusima.

Potrebna audio-vizuelna sredstva su:

- grafoskop
- episkop
- dijaprojektor
- televizor s optimalnom veličinom ekrana
- videokamera
- videorikorder
- fotoaparati
- kasetofon
- kompjuter s mogućnošću upotrebe disketa i s priključkom na internet.

Kabineti trebaju biti opremljeni i različitim modelima, fotografijama, videokasetama s odgovarajućim filmovima, TV-emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji.

U učionici/kabinetu nastavnik/nastavnica treba imati na raspolaganju odgovarajuću literaturu i udžbenike, odgovarajuće priručnike, radne sveske, zbirke zadataka, geografske atlase te ormare za čuvanje nastavnih sredstava.

Za izvođenje terenskoga rada i ekskurzija potrebna su odgovarajuća pomagala, kao što su: termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljičke, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerač padavina, mjerač vjetrova, topografske karte, kurvimetar, planovi kraja gdje se terenski rad izvodi.

9.1. Okvirni spisak literature i drugih izvora

Preporučena literatura za učenike/učenice:

- Grupa autora: *Geografski atlas za srednju školu*
- *Veliki atlas životinja*, TKPP Evro, Beograd, 1991.
- *Enciklopedija znanja*, Gdje, Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb, 1990.
- Popularna literatura (Časopisi „Gea“, „Zemlja i ljudi“, „National Geographic“)
- Ilustrovana enciklopedija, Vasiona, „Zmaj“, Novi Sad, 2001.

Preporučena literatura za nastavnike/nastavnice:

- Asimov, I., *Život u svemiru*, Beograd, 1980.
- Radojičić, B.: *Geografija Crne Gore – prirodna osnova*, Unireks, Nikšić, 1996.
- Radojičić, B.: *Geografija Crne Gore – društvena osnova i regije*, DANU, 2002.
- Radojičić, B.: *Vode Crne Gore*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2005.
- Radojičić, B.: *Opština Nikšić*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2010.
- Radović, M. *Turistička geografija Crne Gore*, Bar – Kotor, 2010.
- Bakić, R. *Gornje Polimlje – priroda, stanovništvo i naselja*, Geografski institut, Filozofski fakultet i IK „Komovi“, Nikšić – Andrijevića, 2005.
- Bakić, R.: *Opšta demogeografija*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2006.
- Bakić, R., Doderović, M.: *Pomorska geografija*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2005.
- Bakić, R., Mijanović, D.: *Stanovništvo Crne Gore u drugoj polovini XX vijeka*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2008.
- Doderović, M., Ivanović, Z.: *Okeanografija-geografski aspekt*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2008.
- Doderović, M.: *Okeanija*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2010.
- Doderović, M.: *Antarktik*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2010.
- Doderović, M.: *Srednja Amerika*, Institut za geografiju Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2011.
- Kasalica, S.: *Sjeverna Crna Gora*, Unireks, Nikšić, 1998.
- Bakić, R., Popović, S., Radojičić, B., Burić, M., Kasalica, S., Ivanović, Z., Vukotić, M.: *Geografija Crne Gore*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1991.
- Burić, M.: *Geografsko-istorijski atlas Crne Gore*, Institut za geografiju, Nikšić, 2002.
- Burić, M.: *Životne sredine, veličine i jedinice mjere*, Međunarodni institut za ekologiju i zdravlje čovjeka, Podgorica, 1996.
- Ivkov, A.: *Metodički priručnik za nastavu geografije*, PMF – Departman za geografiju, Novi Sad, 2000.

- Rudić, V.: *Metodika nastave geografije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
- Nedeljković, M.: *Leksikon naroda svijeta*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2001.
- *Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Kartal, P., Radović, M.: *Geografski prostor Crne Gore – Geografija plus*, Unireks, Podgorica, 2002.
- Statistički godišnjaci
- Rakićević, T., *Opšta fizička geografija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
- Davidović, R., *Regionalna geografija*, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 1999.
- Davidović, R., *Regionalna geografija knj. 2*, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad 2000.
- Stefanović, M.: *Afrika, sjaj i tama*, BMG, Beograd, 1999.
- Vlahović P.: *Narodi i etničke zajednice svijeta*, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.

Napomena: Nastavnici/nastavnice mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja za potrebe zadovoljenja interesa lokalne zajednice, interesa učenika/učenica i interesa socijalnih partnera.

10. Profil i stručna sprema nastavnika/nastavnica i stručnih saradnika/saradnica

Geografiju u gimnaziji može izvoditi nastavnik/nastavnica ili profesor/profesorica geografije s odgovarajućom stručnom spremom i nastavnik/nastavnica ili profesor/profesorica istorije i geografije s odgovarajućom stručnom spremom (240 ECTS).

Nov način rada podrazumijeva i niz kompetencija: potrebno je da nastavnik/nastavnica bude dobar organizator/organizatorica (planiranje i izvođenje terenskoga rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova itd.).

Nacionalni savjet za obrazovanje na xx. šednici, održanoj xxx 2014. godine utvrdio je izmjene predmetnoga programa geografija za I i II razred gimnazije.